

Базилевич В. Д.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Лукашова О. П.

*студентка спеціальності «Економіка та економічна політика»
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Bazylevych Viktor

*Doctor of Economics, Professor, Professor
of the Department of Economic Theory, Macro- and Microeconomics,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Lukashova Olha

*Master of Economics,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню інтелектуального капіталу як джерела інновацій та головного рушія суспільно-економічного розвитку в умовах постіндустріальних трансформацій. У роботі розглянуто та узагальнено основні етапи розвитку поняття інтелектуального капіталу. Запропоновано авторське визначення структурних компонентів інтелектуального капіталу. Здійснено порівняльний аналіз структури інтелектуального капіталу на мікро- та макрорівні. Визначено та охарактеризовано основні етапи відтворення інтелектуального капіталу. Особливу увагу приділено аналізу проблеми використання інтелектуального потенціалу. Проаналізовано основні способи відтворення інтелектуального капіталу. Виявлено та охарактеризовано ключові проблеми відтворення інтелектуального капіталу в Україні та обґрунтовано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, відтворення, інтелектуальний потенціал, інтелектуальні ресурси.

Вступ та постановка проблеми. В умовах глобалізації та загострення конкурентної боротьби на міжнародних ринках інтелектуальні ресурси перетворюються на ключовий чинник розширеного суспільного відтворення та економічного зростання, що безпосередньо впливає на стан і перспективи розвитку національної економіки. Своєю чергою, активізація інвестицій у нематеріальні інтелектуальні активи призводить до формування принципово нового фактору виробництва – інтелектуального капіталу. При цьому на тлі формування постіндустріальної економіки саме розвиток та розширене відтворення інтелектуального капіталу стає стратегічним пріоритетом для суб'єктів господарювання, які прагнуть активно розвиватися, розширювати свою ринкову частку та нарощувати власну конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інтелектуального капіталу присвячено значну кількість наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Вагомий внесок у дослідження сутності інтелектуального капіталу та його основних структурних елементів здійснили українські економісти: А.А. Чухно, О.Б. Бутнік-Сіверський, Ю.М. Воробей, І.А. Давидова, Д.І. Звіргзде, М. Паладій, І.І. Помінова, О.В. Попело та ін. Формування сучасної теорії інтелектуального капіталу нерозривно пов'язане з результатами наукових досліджень зарубіжних дослідників, а саме: Л. Едвінсона, М. Мелоуна, К.Е. Свейбі, Н. Бонтіса, Н. Драгонетті, К. Айзенхардта, Г. Руза, Б. Лундвалла, С. Борраса, Т. Стюарта, Д. Тіс та ін. Водночас в економічній науковій літературі недостатньо уваги приділяється аналізу проблем відтворення інтелектуального капіталу в умовах трансформаційної економіки України.

Метою цієї роботи є комплексний аналіз теоретичних засад відтворення інтелектуального капіталу та проблем, які супроводжують даний процес в Україні. Завдання дослідження сформульовані відповідно до поставленої мети і спрямовані на: дослідження еволюції поняття інтелектуального капіталу; порівняння структури інтелектуального капіталу підприємства та країни; визначення процесу формування та відтворення інтелектуального капіталу; виявлення негативних чинників, які пов'язані з відтворенням інтелектуального капіталу в Україні.

Результати дослідження.

Становлення категорії інтелектуального капіталу відбувалося шляхом дифузії поняття «інтелект» у категорію «капітал» і відбувалося у процесі постіндустріальної трансформації економіки та зростання ролі інтелектуальних активів у господарській діяльності [5, с. 10]. У науковому співтоваристві поступово відбулося усвідомлення провідного значення знань людини в економічному розвитку й перетворення їх на об'єкт дослідження. Поряд із традиційним речовим капіталом постала нова підсистема – неречовий капітал, який можна тлумачити як інтелектуальний.

Погляди науковців на сутність інтелектуального капіталу змінювалися поступово – від перших праць, у яких зосереджено головну увагу на інтелектуальних здібностях людини, до формування чітко окресленої теорії інтелектуального капіталу, у якій як носія інтелектуального капіталу головним чином розглядають цілу компанію. Таким чином, у відповідь на ускладнення економічних відносин, появу принципово нових нематеріальних чинників виробництва теорія інтелектуального капіталу зазнавала подальшої еволюції.

Якщо брати до уваги всю історію розвитку економіки, то можна зазначити, що поняття інтелектуального капіталу є відносно новим для економічної науки. Незважаючи на звернення уваги різних учених, починаючи з класичної школи, на вплив знань на виробничий процес, сам термін інтелектуального капіталу був уперше використаний Джоном Гелбрейтом у 1969 р. (рис. 1). Формування ж самої концепції інтелектуального капіталу в її сучасному вигляді відбулося лише у 90-ті роки ХХ ст. [6, с. 216] і було пов'язане з переходом від індустріальної до постіндустріальної економіки, яку ще називають інформаційною, або економікою знань, адже в умовах постіндустріальної трансформації головними виробничими ресурсами стають саме нематеріальні компоненти (інформація та знання).

Протягом останнього двадцятиріччя еволюція поняття інтелектуального капіталу спричинила його становлення як самостійної наукової категорії. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць у цій сфері, інтелектуальний капітал залишається недостатньо дослідженим явищем. Відсутня єдність у тлумаченні змісту, структури та чинників формування інтелектуального капіталу як серед зарубіжних, так і вітчизняних учених. Аналіз різних підходів до визначення інтелектуального капіталу дав можливість об'єднати їх у три групи [3, с. 29] та, відповідно, виділити три методологічні підходи, якими послуговувалися різні дослідники:

- функціональний – визначає інтелектуальний капітал через його функції та роль в економічних відносинах. Наприклад, Е. Брукінг визначає інтелектуальний капітал як нематеріальні активи компанії, які посилюють її конкурентні переваги та без яких компанія не може існувати;
- структурний – ідентифікує інтелектуальний капітал через його складові елементи. Зокрема, Л.І. Лукічева та І.Д. Сгоричев розглядають інтелектуальний капітал як сукупність інтелектуальних активів і трудових ресурсів підприємства;
- відтворювальний – визначає інтелектуальний капітал через його здатність створювати додаткову вартість і приносити прибуток. Наприклад, Л. Прусак визначає інтелектуальний капітал як інтелектуальний матеріал підприємства, що формалізований, зафіксований у його активах і забезпечує збільшення його ринкової вартості.

Поряд із різними підходами до визначення сутності у ході еволюції теорії інтелектуального капіталу виникали різні концепції щодо його структурування. Проаналізувавши результати наукових досліджень, можна помітити, що більшість підходів концентрується навколо осі «люд-

ський – структурний – споживчий» капітал, яка вперше була проаналізована Т. Стюартом.

Кожен зі структурних елементів інтелектуального капіталу має свої специфічні характеристики, а саме:

- Людський капітал – сукупність накопичених людиною знань, практичних навичок та здібностей, моральних якостей, які здатні приносити дохід.
- Структурний капітал – сукупність знань, які укорінилися в повсякденній діяльності організації та допомагають у створенні нових знань або використовуються у її вироблених товарах/наданих послугах.
- Споживчий (клієнтський) капітал – сукупність зв'язків організації із зовнішніми контрагентами, у результаті яких у останніх формується певне уявлення про організацію та ставлення до неї.

Зазвичай інтелектуальний капітал розглядають на рівні однієї компанії (мікрорівні), однак його можна тлумачити і в межах цілої країни, тобто на макрорівні. При цьому структура інтелектуального капіталу залишається незмінною, однак виникають певні відмінності у компонентах його основних структурних елементів (табл. 1).

Незалежно від того, який рівень розглядати, основоположним структурним елементом інтелектуального капіталу виступає людський капітал, який лежить в основі формування двох інших складників досліджуваного поняття. Адже без самих знань, творчих здібностей працівників неможливі будь-які вдосконалення системи управління, формування стабільних, взаємовигідних ділових зв'язків із партнерами, розроблення й виготовлення інноваційної продукції, стабільно висока якість якої формує позитивний імідж, працює на збільшення прихильності споживачів до даного підприємства.

Якщо брати до уваги вищесказане, то варто зазначити, що фахівці з підбору персоналу, особливо провідних компаній, усе більше звертають увагу на здібності та навички потенційного кандидата на ту чи іншу посаду. У цих умовах визначальну роль починають відігравати не формальні ознаки (диплом про здобуття вищої освіти), а досвід, знання, навички та компетенції працівника. Основною з них, універсальною для будь-якої посади, є вміння вчитися, адже не секрет, що науково-технічний прогрес відбувається з шаленою швидкістю (90% знань були створені протягом останніх 30 років ХХ ст.) і отримані раніше знання досить швидко застарівають, тому їх весь час потрібно оновлювати. Протягом життя одного покоління змінюється не одна, а декілька базових технологій, що все більше інформатизуються та інтелектуалізуються. Тож дуже цінуються працівники, які володіють саме таким умінням швидко вчитися.

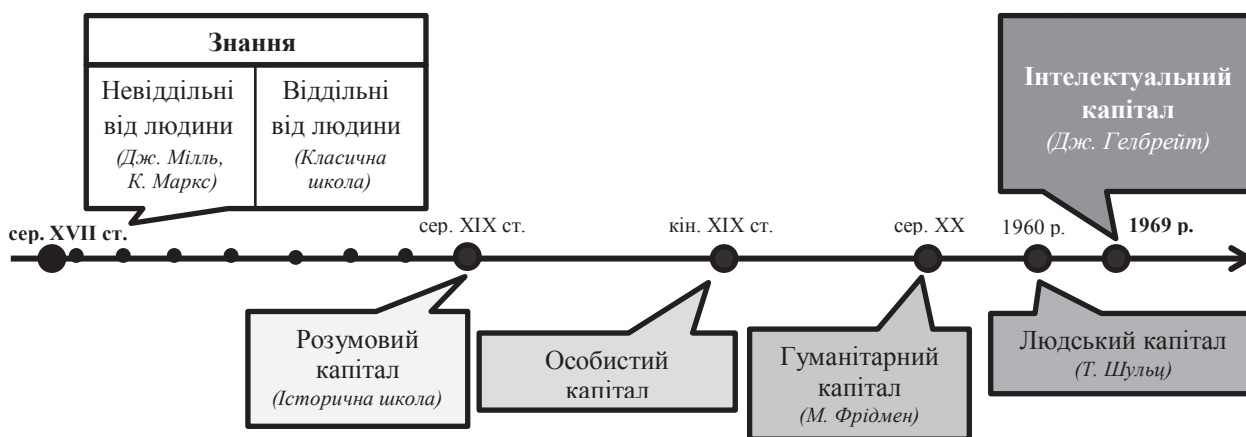

Рис. 1. Становлення поняття «інтелектуальний капітал»

Джерело: складено авторами

**Порівняльний аналіз компонентів інтелектуального капіталу
на рівні підприємства (мікрорівень) та країни (макрорівень)**

№	Структурний елемент	Компоненти (мікрорівень)	Компоненти (макрорівень)
1	Людський капітал	<ul style="list-style-type: none"> ▪ працівники компанії з їхніми розумовими, фізичними, моральними якостями 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ населення країни з його розумовими, фізичними, моральними якостями
2	Структурний капітал	<ul style="list-style-type: none"> ▪ об'єкти інтелектуальної власності (авторське право, промислова власність, нетрадиційні об'єкти); ▪ корпоративна культура; ▪ організаційна структура та бази даних 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ об'єкти інтелектуальної власності (авторське право, промислова власність, нетрадиційні об'єкти); ▪ культура, звичаї, традиції країни; ▪ державний устрій та національні бази даних
3	Клієнтський капітал	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ділова репутація, корпоративна соціальна відповідальність; ▪ клієнтська база даних та відносини з клієнтами/споживачами послуг компанії; ▪ товарна марка (бренд) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ імідж країни; ▪ відносини країни з нерезидентами, міжнародними організаціями, іншими країнами; ▪ товарна марка (бренд)

Джерело: складено авторами на основі [1; 3; 4; 7]

Сучасна економіка та суспільство зазнають фундаментальних перетворень, до яких належить актуалізація здатності населення до креативного мислення, прийняття нестандартних рішень, інформатизація сучасної економіки, посилення її знаннєвого характеру. Йдеться про перетворення людини на творця, активного суб'єкта інноваційного процесу [2, с. 16].

Усі ті знання, якими володіють люди, їхні розумові здатності формують інтелектуальний потенціал організації. Це ті джерела можливостей, засобів, що можуть бути приведені в дію та використані для вирішення певних завдань, досягнення цілей. Організація не може постійно працювати за узгодженою колією і кимось схемою, виробляти ті самі товари/послуги без будь-яких удосконалень. Час йде, потреби змінюються і необхідно активно запроваджувати нововведення, які б підвищували ефективність господарської діяльності та принесли більший прибуток.

Таким чином, настають певні сприятливі умови для реалізації інтелектуального потенціалу та перетворення його на інтелектуальний ресурс. Інтелектуальними ресурсами стають ті ідеї працівників, які мають найбільші перспективи, комерційний потенціал та передумови для їх реалізації. Тобто під інтелектуальним ресурсом мається на увазі та частина інтелектуального потенціалу, яка буде використана для створення інтелектуального капіталу. Після цього здійснюються необхідні розрахунки для визначення розміру фінансового забезпечення на реалізацію виявлених інтелектуальних ресурсів. Особливо вагому роль фінансове забезпечення відіграє для створення ключового структурного елемента інтелектуального капіталу – об'єкта інтелектуальної власності. За успішної комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності утворюється інтелектуальний капітал, від реалізації якого організація отримує вигоди: збільшить ефективність своєї діяльності, отримає додатковий прибуток. Процес формування інтелектуального капіталу не є замкнутим одноразовим циклом, а динамічним процесом, який за своїм характером є інноваційним, поєднуючи різні етапи відтворення інтелектуального капіталу підприємства (рис. 2).

У межах одного циклу відтворення задіяні інтелектуальні ресурси практично не зменшуються, а процес їх використання супроводжується їхнім збільшенням та розвитком. У ході використання інтелектуальних ресурсів не лише споживаються наявні знання, вміння, досвід, а й створюються нові, тобто відбувається процес нарощування інтелектуального потенціалу через людський капітал. А чим більший за обсягом й якістю наявний інтелектуальний потенціал, тим більше інтенсивний процес подальшого формування інтелектуальних ресурсів. На їх

реалізацію можуть витрачатися кошти від доходу, отриманого в процесі корисного використання інтелектуального капіталу (комерціалізації та капіталізації).

При цьому відтворюються всі три структурні елементи інтелектуального капіталу. Людський капітал – через утворення нових знань у людей у процесі здійснення розумової діяльності (що сприяє також збільшенню інтелектуального потенціалу). Структурний капітал – через удосконалення організаційної структури, створення нових об'єктів інтелектуальної власності, створення нових інформаційних баз даних, які сприятимуть ефективнішій діяльності організації. Клієнтський капітал – через оновлення уявлень зовнішніх контрагентів про діяльність організації.

Відтворення інтелектуального капіталу організації, головним чином, спрямоване на відтворення спочатку структурного, потім клієнтського і далі – людського капіталу. Та це не означає, що структурний капітал є важливішим за людський. Справа у тому, що працівники, які безпосередньо беруть участь у створенні інтелектуального капіталу, з тих чи інших причин можуть залишити організацію (звільнитися з компанії або емігрувати до іншої країни). Проте їхні ідеї все одно залишаються надбанням самої компанії й усіх людей, які матимуть до них доступ через, наприклад бази даних організації, які відносяться до структурного капіталу.

Утім, як би організація не хотіла примножити свій структурний та клієнтський капітал, це неможливо зробити без вкладання коштів у розвиток свого людського капіталу, адже саме він є джерелом інтелектуального потенціалу, з якого й бере свій початок інтелектуальний капітал.

Зазвичай відтворення інтелектуального капіталу відбувається за принципом «знання породжують знання», як зазначено вище. Однак організації можуть впливати на процес відтворення, стимулюючи його через збільшення інтелектуального потенціалу та поліпшення методів розкриття інтелектуального потенціалу (пошук прихованих талантів та можливостей) (рис. 3).

Стимулююче відтворення інтелектуального капіталу через інтелектуальні ресурси полягає у залученні максимальної кількості людей до генерації ідей для вирішення тих чи інших завдань та виділення винагороди за найкраще рішення.

Стимулююче відтворення через інтелектуальний потенціал на рівні компанії означає проведення додаткових курсів, тренінгів для своїх працівників, що дасть змогу розширити їхній кругозір та мислити ширше, міждисциплінарно. Також компанія може залучити до

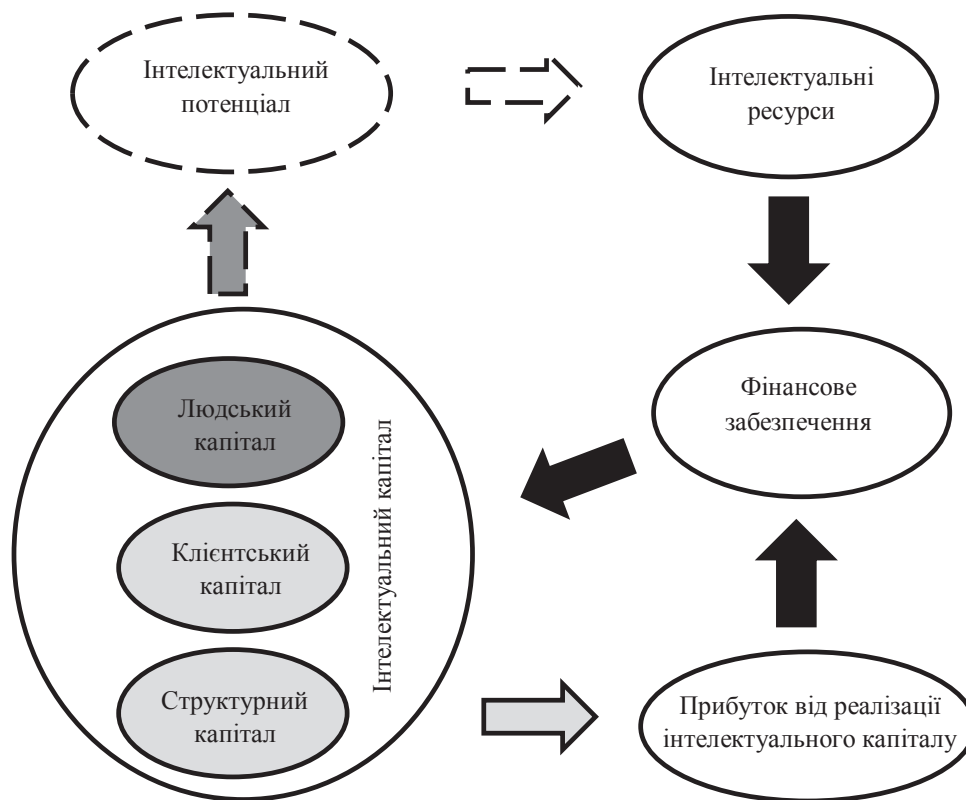

Рис. 2. Процес створення та відтворення інтелектуального капіталу

Джерело: складено авторами

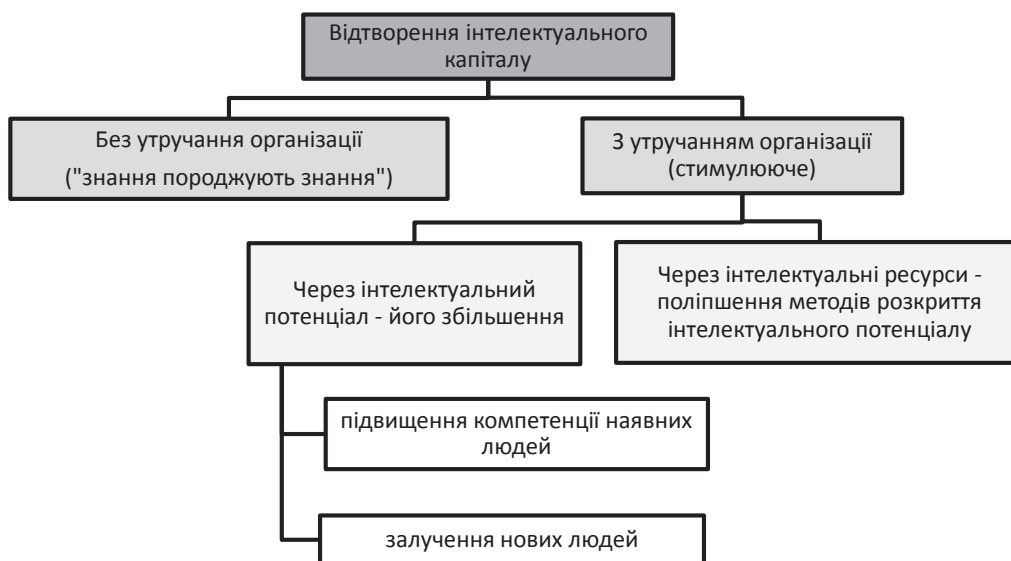

Рис. 3. Способи відтворення інтелектуального капіталу

Джерело: складено авторами

реалізації проектів нових співробітників, здійснити ротацію працівників між різними підрозділами.

Беручи до уваги макрорівень, можна зазначити, що до завдань держави і так входить забезпечення населення освітою, на що існує спеціальна стаття видатків. Однак держава може стимулювати відтворення інтелектуального капіталу через залучення спеціалістів з-за кордону, організацію стажування вітчизняних спеціалістів за кордоном, що сприяло б обміну досвідом, науковому співробітництву та набуттю нових знань.

Сприяння збільшенню інтелектуальному потенціалу є важливим, однак не менш принциповим завданням є реалізація інтелектуального потенціалу шляхом його перетворення на інтелектуальний ресурс. Тобто потенціальні можливості можуть залучатися і використовуватися повністю, частково або залишатися нереалізованими з певних причин, як це показано на рис. 4.

У першому випадку (ліва частина рисунку) інтелектуальний потенціал використовується досить неефективно, що обмежуватиме відтворення інтелектуального капіталу.

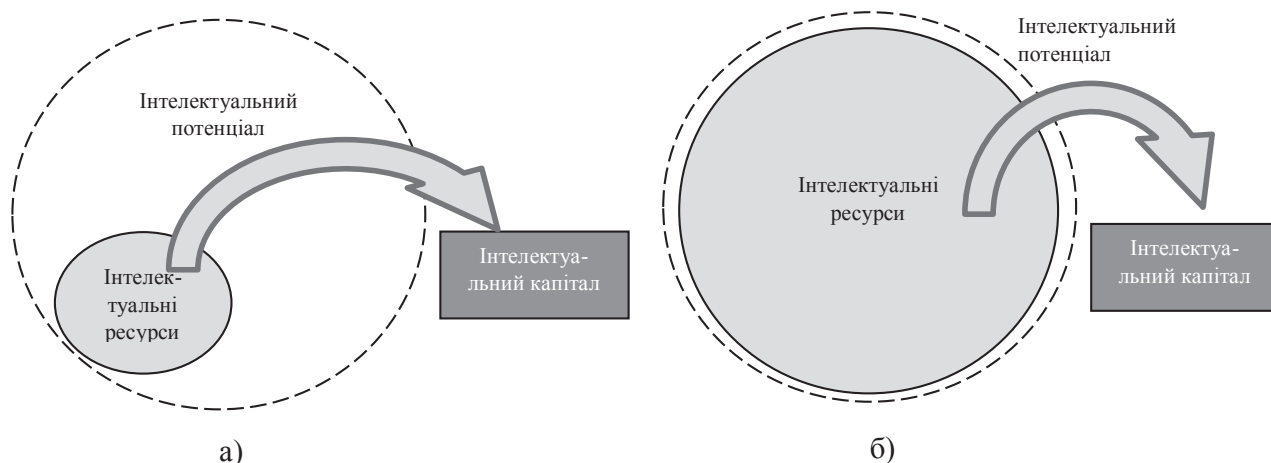

Рис. 4. Варіанти використання інтелектуального потенціалу для створення та відтворення інтелектуального капіталу

Джерело: складено авторами

У другому випадку (права частина рисунку) ефективність використання інтелектуального капіталу прямує до максимуму, що стимулюватиме розширене відтворення інтелектуального капіталу. Тому одним із вагомих пріоритетів для інтенсивного розвитку країни є створення умов та механізмів для ефективного перетворення інтелектуального потенціалу нації на інтелектуальний капітал.

На жаль, поточна модель державного регулювання економіки України не забезпечує відповідних стимулів для створення та розвитку високотехнологічних виробництв в Україні. Наукоємність ВВП (частка витрат на науку) становить лише 0,45%, тоді як середнє значення цього показника серед країн – членів ЄС становить 2% [9, с. 62].

Наявні дослідження свідчать про те, що тривалість навчання впливає на збільшення заробітної плати в майбутньому й є досить удаюю інвестицією в індивідуальний інтелектуальний капітал працівника. Однак в Україні зазначений чинник повною мірою не реалізується на практиці. Талановиті українці здобувають освіту в українських університетах, витрачаючи на навчання близько 16–17 років, однак не бачать можливостей реалізувати свій науковий потенціал та комерціалізувати власний інтелектуальний продукт, тому незатребуваність нагромадженого інтелектуального потенціалу призводить до розпаду великої кількості наукових та виробничих колективів, технологічної деградації виробництва й масового відтоку талановитих фахівців за кордон, адже в країнах із розвинутою економікою наявне необхідне матеріально-технічне забезпечення та широкі можливості для комерціалізації інтелектуальної власності. Саме тому нині можна часто почути вираз «американський/європейський учений українського походження».

Беручи до уваги тему освіти, не можна оминати проблему нерівних можливостей доступу до освітніх послуг для сільських та міських жителів. Це яскраво можна простежити по балах зовнішнього незалежного оцінювання, яке проводиться кожного року для випускників старших класів. Залежно від регіону проживання випускники сільських шкіл набирають у середньому на 20–33 бали менше, ніж випускники міських навчальних закладів [8].

Іншою важливою проблемою, яка негативно впливає на розвиток інтелектуального капіталу, є прямиий зв'язок між розміром українських підприємств та ступенем їх інноваційності, який напряму пов'язаний із відтворенням інтелектуального капіталу. Найвища частка технологічно

активних підприємств є серед великих підприємств. Зазначений факт не викликає здивування, адже для інноваційної діяльності потрібні не лише організаційні і трудові ресурси, яких більше у великих підприємств, а й фінансове забезпечення. А основним джерелом фінансування інноваційних витрат є власні кошти підприємств – 10 742 млн. грн (або 88,2% загального обсягу витрат на інновації) [9, с. 68].

Окрім того, в Україні відсутні дієві механізми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, які забезпечують упровадження результатів науково-технічної діяльності у господарську діяльність та їх трансформацію у інтелектуальний капітал інноваційних підприємств. Щорічні українські конкурси «Винахід року», статистика щодо реєстрації прав інтелектуальної власності засвідчують наявність значного інтелектуального потенціалу, який може бути успішно реалізований у галузях медицини, агропромисловості, електроніки, комунікацій та створити базис для технологічного оновлення виробництва. Проте значна кількість об'єктів права інтелектуальної власності в Україні так і не потрапляє до сфери господарського обороту, а нові товари, що можуть бути вироблені з їх використанням, не представлені на національному ринку, а це чималий резерв як для економіки держави, так і для прибутку окремих підприємств [10]. Усе це загальмовує процес інноваційної модернізації вітчизняного виробництва, знижує конкурентоспроможність вітчизняної економіки та унеможливує розширене відтворення інтелектуального капіталу.

Усі проаналізовані вище проблеми відтворення інтелектуального капіталу в Україні узагальнено в табл. 2.

Дані проблеми не лише унеможливають розширене відтворення інтелектуального капіталу, а й безпосередньо негативно впливають на конкурентоспроможність національної економіки, темпи економічного зростання та рівень добробуту населення. Усе це зумовлює необхідність розроблення та реалізації в Україні економічної політики, спрямованої на стимулювання комерціалізації інтелектуальної власності та відтворення інтелектуального капіталу.

Висновки. Світовий досвід переконливо демонструє, що інвестиції в інтелектуальний капітал та його активне використання у господарській діяльності для виробництва інноваційної продукції є основними інструментами інтенсивного економічного зростання. Якщо на попередніх стадіях цивілізаційного розвитку провідна роль у рамках суспільного виробництва належала природним ресурсам

Проблеми у сфері відтворення інтелектуального капіталу в Україні

№	Етап відтворення	Проблеми	Прояв проблеми	Шляхи вирішення
1	Перетворення інтелектуального потенціалу на інтелектуальний ресурс	Неефективне використання потенціалу шляхом стримування його перетворення на інтелектуальний ресурс	Нерівні можливості у реалізації інтелектуального потенціалу у сільських та міських жителів «Відтік мізків» за кордон	<ul style="list-style-type: none"> • вирівнювання якості життя людей у містах та селах; • підвищення якості освіти у сільських школах • підвищення рівня фінансування наукової сфери; • залучення до співпраці закордонних колег не лише на «їхній території», а й на базі українських університетів, дослідницьких центрів
2	Забезпечення фінансовою підтримкою перетворення інтелектуальних ресурсів на інтелектуальний капітал	Відсутність дієвих механізмів фінансування	Більша технологічна активність серед великих підприємств, та низька – серед середніх та малих	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення рівня фінансування наукової сфери за рахунок державних коштів; • співпраця науково-дослідних установ із малими та середніми підприємствами, які б запроваджували їхні винаходи та розділяли отриманий дохід; • підтримка у запровадженні новітніх механізмів фінансування (наприклад, краундфандинг) на території України
3	Отримання прибутку від реалізації інтелектуального капіталу	Недоотримання прибутку від створеного інтелектуального капіталу	Невключення великої кількості створених об'єктів інтелектуальної власності до цивільного (комерціалізація) обороту	<ul style="list-style-type: none"> • надання консультаційних послуг щодо можливостей використання прав на ОІВ під час видачі охоронних документів; • проведення маркетингових досліджень щодо затребуваності бізнесу у винайденні об'єктів інтелектуальної власності у тій чи іншій галузі діяльності

Джерело: складено авторами

та промислового капіталу, то нині стратегічним активом підприємств є інтелектуальні ресурси, а саме інформація, знання та результати інтелектуальної діяльності.

Ураховуючи зазначені тенденції у розвитку світового господарства, у науковому співтоваристві також відбуваються зміни, пов'язані з усвідомленням провідного значення знань людини в економічному розвитку й перетворення їх на важливий об'єкт дослідження.

Проведений аналіз наукових поглядів на сутність інтелектуального капіталу дав можливість поділити їх на три групи, а саме: функціональний підхід, що визначає інтелектуальний капітал через його функції та роль в економічних відносинах; структурний, який передбачає визначення сутності інтелектуального капіталу через його складові елементи; відтворувальний, відповідно до якого інтелектуальний капітал визначається через його здатність створювати додаткову вартість і приносити прибуток.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що переважна частина підходів до структурування інтелектуального капіталу передбачає виокремлення серед його основних елементів людського, структурного та споживчого капіталу. При цьому, на нашу думку, інтелектуальний капітал має розглядатися не лише на рівні однієї компанії (мікрорівні), а й у межах економіки країни, тобто на макрорівні. При цьому структура інтелектуального капіталу залишається незмінною, однак існують певні відмінності у компонентах його основних елементів.

Ключову роль у відтворенні інтелектуального капіталу відіграє процес формування інтелектуальних активів, що

відбувається шляхом перетворення за сприятливих умов інтелектуального потенціалу на інтелектуальні ресурси, які з допомогою набутих попередньо знань та за умови фінансового забезпечення перетворюються на інтелектуальний капітал. Формування інтелектуального капіталу тісно пов'язане з його відтворенням, оскільки відбувається з участю попередньо набутих та засвоєних знань. І безперервне повторення цього процесу й є відтворенням інтелектуального капіталу.

Аналіз особливостей відтворення інтелектуального капіталу в Україні засвідчив існування цілого комплексу проблем, що негативно впливають на темпи економічного зростання та уповільнюють технологічне переозброєння виробництва. Таким чином, замість того щоб інтенсифікувати суспільне виробництво та забезпечувати розширене суспільне відтворення, інтелектуальний капітал в Україні продовжує існувати у формі нереалізованого інтелектуального потенціалу. Крім того, наявні в Україні механізми впровадження об'єктів інтелектуальної власності (елементів структурного капіталу) в економічну діяльність характеризуються вкрай низькою ефективністю, що гальмує інноваційний розвиток виробництва.

Вирішити зазначені проблеми та створити передумови для швидкої трансформації акумульованого в Україні інтелектуального потенціалу в інтелектуальний капітал вітчизняних підприємств може лише стимулююча політика держави, орієнтована на формування інституційно-організаційного забезпечення інтелектуальної діяльності та комерціалізації її результатів.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підручник ; 2-е вид. Київ : Знання, 2014. 431 с.
2. Базилевич В.Д. Людиноцентричність парадигмальних зрушень в економічній теорії XXI ст. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 2-3 листопада 2017 р. Київ : Київський університет, 2017. С. 15–20.
3. Вірченко В.В. Еволюція підходів до визначення сутності та структурування інтелектуального капіталу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2012. № 136. С. 25–30.
4. Воробей Ю.М. Сутність, структура та функції інтелектуального капіталу компанії. *Молодий вчений*. 2016. № 4(31). С. 39–43.

5. Давидова І.А., Брежнева-Ермоленко О.В. До питання про генезис теорії інтелектуального капіталу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Економіка»*. 2009. № 869. С. 10–13.
6. Климович Н.І. Еволюція поглядів на поняття «інтелектуальний капітал». *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 215–219.
7. Козинець Г. Структура інтелектуального капіталу. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2013. Вип. 23. С. 272–278.
8. Михайлишина Д. Доля випускника. Які фактори впливають на результати ЗНО. *VoxUkraine*. 2018. URL: <https://voxukraine.org/longreads/zno/index.html>. (дата звернення: 25.11.19).
9. Науково та інноваційна діяльність України, 2018 рік : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2019. 108 с.
10. Паладій М. Трансформація інтелектуального капіталу в матеріальні та духовні блага – основа інноваційного розвитку національної економіки. *Інтелектуальна власність*. 2010. № 11. С. 11–15.

References:

1. Bazylevych V.D. (2014) *Intelektualna vlasnist* [Intellectual property]. Kyiv: Znannia.
2. Bazylevych V.D. (2017) *Liudynotsentrychnist paradyhmalnykh zrushn v ekonomichnii teorii XXI st.* [Person-centered paradigm shifts in the economic theory of the XXI century]. *Paradyhmalni zrushennia v ekonomichnii teorii XXI st.* Kyiv: KNU im. T. Shevchenka, pp. 15–20.
3. Virchenko V.V. (2012) *Evolutsiia pidkhodiv do vyznachennia sutnosti ta strukturuvannia intelektualnoho kapitalu* [Evolution of approaches to definition and structurization of intellectual capital]. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Ekonomika"*, no. 136, pp. 25–30.
4. Vorobei Yu.M. (2016) *Sutnist, struktura ta funktsii intelektualnoho kapitalu kompanii* [The sense, structure and functions of the company's intellectual capital]. *Young Scientist*, no. 4(31), pp. 39–43.
5. Davydova I.A., Brezhnieva-Ermolenko O.V. (2009) *Do pytannia pro henezys teorii intelektualnoho kapitalu* [To the question of genesis of the intellectual capital theory]. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Seriya "Ekonomika"*, no. 869, pp. 10–13.
6. Klymovych N.I. (2014) *Evolutsiia pohliadiv na poniattia «intelektualnyi kapital»* [Evolution of Views on the "Intellectual Capital" Notion]. *Business inform* (electronic journal), no. 2, pp. 215–219.
7. Kozynets H. (2013) *Struktura intelektualnoho kapitalu* [The structure of intellectual capital]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 23, pp. 272–278.
8. Mykhailyshyna D. (2018) *Dolia vypuskyka. Yaki faktory vplyvaiut na rezultaty ZNO* [The fate of the graduate. Which factors influence results]. *VoxUkraine* (electronic journal). Available at: <https://voxukraine.org/longreads/zno/index.html> (accessed 25.11.19).
9. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy, 2018 rik* [Scientific and innovation activity of Ukraine, 2018]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
10. Paladii M. (2010) *Transformatsiia intelektualnoho kapitalu v materialni ta dukhovni blaha – osnova innovatsiinoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky* [Transformation of intellectual capital into material and spiritual goods – the basis of innovative development of national economy]. *Intellectual property*, no. 11, pp. 11–15.

СУЩНОСТЬ И ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УКРАИНЕ

Аннотация. Статья посвящена исследованию интеллектуального капитала как источника инноваций и главного двигателя социально-экономического развития в условиях постиндустриальных трансформаций. В работе рассмотрена и обобщена эволюция становления понятия «интеллектуальный капитал». Предложено авторское определение структурных компонентов интеллектуального капитала. Проведен сравнительный анализ структуры интеллектуального капитала на микро- и макроуровне. Выявлены и описаны основные этапы процесса воспроизводства интеллектуального капитала. Особое внимание уделено проблеме использования интеллектуального потенциала. Проанализированы различные способы воспроизводства интеллектуального капитала. Выявлены и охарактеризованные ключевые проблемы воспроизведения интеллектуального капитала в Украине и обоснованы пути их решения.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, интеллектуальный капитал, воспроизведение, интеллектуальный потенциал, интеллектуальные ресурсы.

THE NATURE AND PECULIARITIES OF REPRODUCTION OF INTELLECTUAL CAPITAL IN UKRAINE

Summary. Given the scarcity of material resources and the importance of sustainable development, intellectual resources that have the long-term potential for effective use and are capable of providing expanded social reproduction in an intense rather than extensive manner are becoming more relevant than ever. Investing in intangible intellectual assets leads to the formation of a new innovative kind of capital – intellectual. And it is precisely its development and reproduction that is becoming a priority for companies and entire countries seeking to develop and maintain their competitiveness. So, the article is devoted to the study of intellectual capital as a source of innovation and the main engine of socio-economic development in the context of post-industrial transformations. The paper considers and generalizes the evolution of the formation of the concept of “intellectual capital”. The authors’ definition of the structural components of intellectual capital is proposed. A comparative analysis of the structure of intellectual capital at the micro and macro levels is conducted. The authors have identified and described the main stages of the process of reproduction of intellectual capital. Particular attention is paid to the use of intellectual potential. Since intellectual resources are formed from it, and it is very important that it be used as efficiently as possible. An equally important factor in reproducing intellectual capital is the availability of financial support. Since in order to get some profit from the use of intellectual capital, you also need to invest, without it anywhere. The existing problems associated with the reproduction of intellectual capital in Ukraine at each of the stages of this process are identified and possible solutions are suggested. About problems, in Ukraine, insufficient funds are allocated for scientific research, which prevents the population from realizing their scientific intellectual potential and forcing them to go abroad. Also, due to lack of funding, larger enterprises are more active participants in the innovation activity, and smaller and smaller ones are less involved in this process. In addition, mechanisms for introducing intellectual property (structural capital elements) into economic activity in Ukraine have been underdeveloped, which inhibits and discourages scientists from creating new objects.

Keywords: intellectual property, intellectual capital, reproduction, intellectual potential, intellectual resources.